

ศิลปกรรมในศาสนาฮินดู

อัมพร ศิลปเมธากุล¹

ศาสนาฮินดูเป็นศาสนาเก่าแก่ของประเทศอินเดีย เชื่อกันว่าเกิดมาก่อนศาสนาอื่นๆ ในอินเดีย เดิมไม่มีการสร้างศิลปะขึ้นมา การประกอบพิธีกรรมทางศาสนาจากการบอกเล่าด้วยวาจา จนเมื่อได้รับอิทธิพลจากต่างประเทศและอิทธิพลของการสร้างศิลปกรรมในพุทธศาสนา กลายมาเป็นแรงผลักดันให้มีการสร้างศิลปกรรมในศาสนาฮินดู ดังมีความน่าสนใจดังต่อไปนี้

ประวัติความเป็นมาของศาสนาฮินดู

ซูซาน เมริคิต แดง มานะ ชัยวงศ์โรจน์ แพล (1995: 12-17) กล่าวว่าศาสนาฮินดูมีมากกว่า 2,000 ปี เป็นศาสนาที่ชาวอินเดียกว่า 500 ล้านคนนับถือทั่วโลก ศาสนาฮินดูมีพื้นฐานมาจากความเชื่อดั้งเดิมของชาวพื้นเมืองอินเดียและชาวอารยัน มีบทสวดที่เรียกว่า พระเวท เป็นศาสนาที่ไม่มีพระศาสดา มีความเชื่อที่เหมือนกันประการหนึ่งคือ เชื่อในพรหมัน ซึ่งเป็นสิ่งที่เป็นความจริง เป็นพลังอำนาจที่อยู่เหนือคำบรรยาย ชาวฮินดูเชื่อว่ามี การเกิด การตาย และการกลับมาเกิดใหม่เป็นวัฏสงสาร ซึ่งเต็มไปด้วยความทุกข์ที่ชาวฮินดูต้องการหลุดพ้นทุกคนมีกรรมหรือการกระทำ ซึ่งถ้าทำดีก็จะได้เกิดในที่ที่ดีแต่ถ้าทำชั่วจะได้เกิดในสถานะที่เลวร้ายกว่า

ชาวฮินดูนับถือเทพเจ้าหลายองค์ มีทั้งเพศหญิงและเพศชาย เทพที่สำคัญของศาสนาฮินดูมีดังนี้

พระวิษณุ เป็นเทพเจ้าที่เกี่ยวข้องกับการเนรมิตสิ่งของและคุ้มครองรักษา ชาวฮินดูเชื่อว่าพระวิษณุปรากฏกายในรูปของพระราม พระกฤษณะ และพระนารายณ์เป็นองค์ที่ประทับอยู่บนหลังพระนาคราชในมหาสมุทร การนอนหลับของพระวิษณุเป็นการเพิ่มพลังอำนาจในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ หน้าที่หลักของพระวิษณุคือขจัดคนชั่วและจัดระเบียบโลกใหม่

พระศิวะ เป็นเทพเจ้าแห่งการทำลายหรือการปลดปล่อย มักปรากฏในงานประติมากรรมในลักษณะการรำรำ (นาฏราช)

พระศิวะเป็นลักษณะการรวมทั้งผู้หญิงและผู้ชายอยู่ในร่างเดียวกัน พระศิวะมีหลายชื่อเช่น พระอิศวร พระรุทธะ พระนาฏราช เป็นเทพเจ้าสูงสุดในศาสนาไศวนิกาย เดิมประทับอยู่บนเขาไกรลาส มีพระโคนันทะหรือนันทีเป็นพาหะ มีศิวลึงค์เป็นเครื่องหมายของพลังแห่งการสร้างสรรค์ พระศิวะมี 4 กร นุ่งห่มด้วยขนสัตว์ ประทับอยู่บนหลังเสือโคร่ง ถือธนู ตรีศูล กษัตริย์กะโหลกคน ห้อยพระหอกทำด้วยกะโหลก มีงูเป็นสังวาล พระศิวะมีดำสนิท มีดวงตาที่สามที่หน้าผาก ถ้าลืมตาที่สามจะทำให้เกิดไฟไหม้โลก พระมเหสีพระศิวะชื่อนางอูมา ซึ่งมีอีก 3 ร่างคือ พระเทพีโลมา มี 4 กร พระเทพีทุรคาเทวีผู้มี 10 กรทรงอาวุธเพื่อปราบหิงสาในร่างของกระบือ นางกาลิเป็นเทพที่มีกายเป็นสีดำ เป็นสัญลักษณ์แห่งความน่าเกลียดน่ากลัว

พระพิฆเนศ เป็นเทพที่ไม่ค่อยมีความสำคัญนักในศาสนาฮินดู เป็นโอรสของพระศิวะเป็นที่สักการะในฐานะเป็นผู้ช่วยขจัดอุปสรรคทั้งหลายในการเดินทางหรือทำกิจกรรมใหม่ๆ ตามความเชื่อของชาวฮินดูเทพเจ้าองค์ต่างๆ จะเสด็จมายังโลกตามความต้องการของประชาชน และจะปรากฏในรูปแบบต่างๆ ในลักษณะหมุนเวียน เป็นปลา เป็นเต่า เป็นสิงห์ เป็นพระกฤษณะ เป็นพระราม เป็นต้น

วิธีการทางศาสนาของฮินดู

1. การฝึกโยคะ ชาวฮินดูมีการปฏิบัติโยคะเพื่อให้บรรลุธรรม เป็นการแสดงความเคารพต่อพระผู้เป็นเจ้า เป็นการฝึกตน ทั้งด้านร่างกายและจิตใจให้รู้จักการมีวินัย การรู้จักควบคุมตนเอง

ทำโยคะยังเป็นท่าที่ช่างนำไปใช้กับการสร้างประติมากรรมตามแบบศาสนาฮินดู และประติมากรรมพระพุทธรูปเจ้าในพุทธศาสนาด้วย

2. การสร้างสมาธิการเคารพบูชา ชาวฮินดูมักมีหิ้งบูชาเทพเจ้าองค์ใดองค์หนึ่งตามความเชื่อ การเพ่งสมาธิไปยังรูปปั้นถือเป็นการทำสมาธิไปสู่พรหมัน

¹อาจารย์ ภาควิชาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

3. การทำพิธีกรรมที่แม่น้ำคงคา เป็นแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ของอินเดีย มีพิธีกรรมตามศาสนาฮินดูคือ การบูชาแม่น้ำด้วยดอกไม้และเครื่องหอม การลอยอังคารหรือเก้าถ่านของผู้ตาย และมีการอาบน้ำชำระล้างร่างกายเพื่อล้างบาปให้ร่างกายบริสุทธิ์

4. การเฉลิมฉลองเทศกาลทิวาลี เป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวกับพระนางลักษมี หนึ่งในเทพีที่มีความสำคัญต่อความเป็นอยู่ของชาวอินเดีย พิธีกรรมอยู่ในช่วงเดือนพฤศจิกายน เป็นการจุดเทียนหรือจุดตะเกียงกันทั่วเมืองให้เกิดแสงสว่าง เป็นการระลึกถึงคุณความดีของเทพลักษมี

5. อ่านคัมภีร์พระเวท เป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์เขียนเป็นภาษาบาลีสันสกฤต เป็นคำสอนปรัชญาเกี่ยวกับพรหมันและความพยายามในการบรรลุมรรคผล หรือนิพพาน

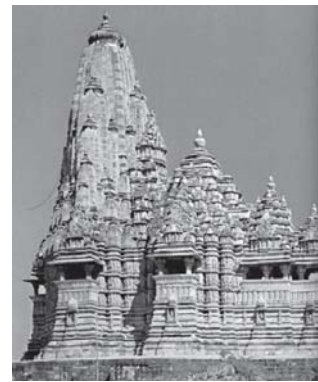
สถาปัตยกรรมฮินดู

สำหรับโครงสร้างเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมฮินดู การออกแบบและดีไซน์วัดในศาสนาฮินดูได้มาจากตำราที่เรียกว่า “ชาตา” (shastras) ที่เขียนเป็นภาษาสันสกฤต วัดเป็นศูนย์รวมของกิจกรรมหลายๆ อย่างมากกว่าแค่เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เท่านั้น วัดเป็นที่จัดกิจกรรมต่างๆ เช่นการรวมกองทัพบ เป็นสถานพยาบาล เป็นที่พักแรม การสร้างวัดเป็นการเอาใจเทพเจ้าเป็นการจำลองจักรวาลให้เล็กลง ตรงกลางของจักรวาลจะเป็นพระราชวังที่เป็นที่อยู่อาศัยของเทพเจ้า ที่มาของความเชื่อดังเดิมมีอยู่ว่า เดิมเทพเจ้าอาศัยอยู่ที่ยอดเขาสูงซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเทือกเขาหิมาลัย เจดีย์หรือปรางค์จะสร้างให้สูงคล้ายภูเขาจะมีหลายระดับชั้นตามความสำคัญของเทพเจ้า ชาวฮินดูมีความเชื่อเทพเจ้าแต่ละองค์ที่สัดส่วนพื้นที่เป็นของตนเอง

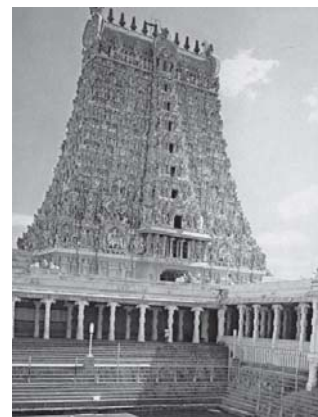
จอร์ท ไมเคิล (Geroge Michell, 1988: 68-76) ได้กล่าวถึงการเลือกสถานที่ในการสร้างวัดในศาสนาฮินดูสรุปได้ว่า ต้องเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมในการสร้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อเป็นที่อยู่ของเทพเจ้าที่เทพเจ้าสามารถแสดงรูปร่างตนเองมักเป็นที่อยู่ริมแม่น้ำ หรือแหล่งน้ำ ไกลภูเขา มีต้นไม้ดอกไม้ โดยเฉพาะดอกบัว ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการเกิดใหม่และการรับรู้สิ่งใหม่ ถ้าพื้นที่ใดไม่มีธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ก็จะมีการสร้างที่เก็บน้ำขึ้นมาแทนแหล่งน้ำธรรมชาติ เพื่อจะได้รองรับน้ำฝนไว้ใช้นานๆ และมีปลูกต้นไม้เพื่อให้ร่มเงาในการปฏิบัติ

ธรรม เทพเจ้าฮินดูส่วนใหญ่จะขึ้นชอบภูเขาและถ้ำ จึงกลายมาเป็นสัญลักษณ์ในการสร้างวัดและเทวสถาน และนำชื่อภูเขา เช่น เมรุและไกรลาส (Meru, Kailasa) มาเป็นแนวคิดในการก่อสร้าง ซึ่งเขาเมรุเป็นเหมือนส่วนกลางหรือ “สะดือ” ของจักรวาลที่ล้อมรอบด้วยมหาสมุทรและสวรรค์ และในการสร้างวัดที่นำมาใช้ได้แก่ ศิลา อิฐ และไม้ จะสร้างบนแปลนสี่เหลี่ยมในลักษณะการวางตารางแมนเดลลา (mandala) เป็นสัญลักษณ์ของจักรวาล และสิ่งของที่อยู่ข้างในแมนเดลลา คือการจำลองสิ่งที่เป็นที่อยู่อาศัยของเทพเจ้า เช่น สระน้ำ ต้นไม้ ภูเขา ส่วนที่อยู่ตรงกลางที่มีความสำคัญที่สุดคือเทวสถานที่เป็นที่อยู่ของเทพเจ้าที่จำลองมาจากเขาเมรุ บนผนังด้านนอกของเทวสถานชาวฮินดูนิยมสร้างภาพแกะสลักของเทพเจ้า ส่วนด้านในเทวสถานจะมีประติมากรรมที่เป็นสัญลักษณ์ของเทพเจ้า เช่น โยนิ (yoni) สัญลักษณ์ของผู้หญิง เป็นต้น

ตัวอย่างสถาปัตยกรรมในศาสนาฮินดู

ภาพที่ 1 วัดกันทรามหาดีวา (Kandarya Mahadeva Temple) ที่กาโจราโฮ เป็นการสร้างจำลองยอดเขาไกรลาส (Kailasa) หนึ่งในยอดเขาศักดิ์สิทธิ์ในเทือกเขาหิมาลัย (ภาพจากหนังสือ Art of India and Southeast Asia หน้า 94)

ภาพที่ 2 วัดมัทรา (Madura) (ภาพจากหนังสือ Art of India and Southeast Asia หน้า 117)

ประติมากรรมฮินดู

ประติมากรรมของฮินดูส่วนใหญ่จะนิยมสร้างเป็นรูปเทพเจ้ามีหลากหลายขนาด นิยมแกะสลักด้วยหิน เทพเจ้าที่นับถือของชาวฮินดูได้แก่ พระศิวะหรือเทพเจ้าแห่งการทำลายล้าง พระวิษณุหรือเทพเจ้าแห่งการพิทักษ์รักษา พระพรหมหรือเทพเจ้าผู้สร้างสรรพสิ่งในโลก

ประติมากรรมที่พบมากในเทวสถานฮินดูคือ รูปวัวหรือโค สัตว์พาหนะของพระอิศวร รูปสิงโตสัตว์ที่รักษาดูแลเทวสถาน รูปนาคราชซึ่งเป็นพาหนะของพระนารายณ์ รูปแกะสลักเทพเจ้า พระอิศวร พระศิวะ พระนารายณ์ รูปศิวลึงค์และรูปโยนี เป็นต้น

ภาพที่ 3 ส่วนสำคัญของสถาปัตยกรรมฮินดูคือ การสร้างรูปเทพเจ้าประจำแต่ละระดับของวัด ในภาพคือ พระศิวะและพระกาวตี นั่งบนหลังวัววันที่วัดมัทรา

ภาพที่ 4 ประติมากรรมรูปล้อเกวียน ที่วัดสุริยะ เมืองโคนารัก (จากหนังสือ Art of India and Southeast Asia หน้า 108, 79)

ภาพที่ 5 ประติมากรรมรูปพระศิวะสามเศียร เรียกว่า มหาทิวา (จากหนังสือ Art of India and Southeast Asia หน้า 108, 79)

ภาพที่ 6 พระวิษณุ และเทวีสององค์

ภาพที่ 7 พระศิวะกำลังรำร่ายรำอยู่กลางวงเพลิง

จิตรกรรมฮินดู

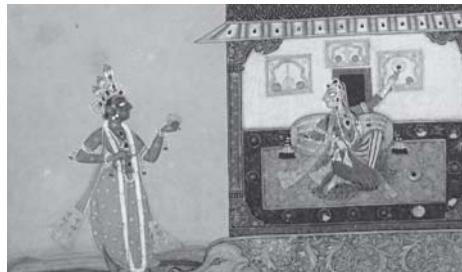
เนื้อหาของจิตรกรรมส่วนใหญ่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับนิทานตำนาน และเรื่องเล่าที่เกี่ยวกับเทพเจ้า นิยมวาดบนผนังถ้ำ ด้วยเทคนิคปูนเปียกที่ค้นพบตามผนังถ้ำ และในหนังสือธรรมเป็นการวาดภาพขนาดเล็กเพื่อบอกเล่าเรื่องราวที่เกี่ยวกับเทพเจ้านิทานปรัมปรา และตำนานที่มาของเทพเจ้า ที่นิยมสร้างเป็นงานจิตรกรรมมากคือ เรื่องราวของพระราม เรื่องพระกฤษณะ เรื่องมหาภารตะ เป็นต้น

ภาพที่ 8 พระราม

ภาพที่ 9 ภาพสัมวารและวราวราสี

ภาพที่ 10 กฤษณะและรัตดา

บรรณานุกรม

- ชูชาน เมอร์ดิส เขียน มานะ ชัยวงศ์โรจน์ แปล. 1995. ศาสนาของโลก.กรุงเทพฯ: บริษัท นานมีบุ๊ค
- George Michell. 1988. the Hindu Temple. Chicago and London: The University of Chicago. Hago Munsterberg.
1970. Art of India and Southeast Asia. New York: Harry N. Abrams Inc.